

Najpoznatije ličnosti grada Pule u doba Austro-Ugarske

Veljković, Sanela

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:323908>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-07**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

**SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
FAKULTET ZA INTERDISCIPLINARNE, TALIJANSKE I KULTUROLOŠKE
STUDIJE**

SANELA VELJKOVIĆ

**NAJPOZNATIJE LIČNOSTI GRADA PULE U DOBA AUSTROUGARSKE
ZAVRŠNI RAD**

Pula, prosinac 2018.

**SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
FAKULTET ZA INTERDISCIPLINARNE, TALIJANSKE I KULTUROLOŠKE
STUDIJE**

Preddiplomski sveučilišni studij Kulture i turizma

**NAJPOZNATIJE LIČNOSTI GRADA PULE U DOBA AUSTRO-UGARSKE
ZAVRŠNI RAD**

Kolegij: Kulturna povijest Hrvatske

Mentor: prof. dr. sc. Slaven Bertoša, red. prof. u trajnom zvanju

Studentica: Sanela Veljković (0303015755)

Studijski smjer: Kultura i turizam (izvanredni studij)

Pula, prosinac 2018.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Sanela Veljković, kandidatkinja za prvostupnicu Kulture i turizma, izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju bilješke i bibliografija. Izjavljujem da ni jedan dio Završnoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, te ne krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za neki drugi rad na bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Studentica

U Puli 20. studenoga 2018.

IZJAVA

o korištenju autorskoga djela

Ja, Sanela Veljković, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, nositelju prava korištenja, da moj završni rad pod nazivom „najpoznatije ličnosti grada Pule u doba Austro-Ugarske“ upotrijebi da tako navedeno autorsko djelo objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te preslika u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

Potpis

U Puli 20. studenoga 2018.

SADRŽAJ

UVOD	7
1. POČECI VLADAVINE AUSTRO - UGARSKE MONARHIJE U PULI	8
1.1. Franjo Josip I.	8
1.2. Elizabeta Amaia Eugenija	9
1.3. Ferdinand Maximilian von Habsburg.....	10
2. ZNAČAJNI PREDSTAVNICI RATNE MORNARICE	11
2.1. Admirali.....	11
2.1.1. Wilhelm von Tegetthoff	11
2.1.2. Hans Birch Dahlerup	12
2.1.3. Maximilian Njegovan.....	12
2.1.4. Anton Bourguignon von Baumberg	13
2.1.5. Anton Haus.....	13
2.2. Viši časnici (kapetani)	14
2.2.1. Maximilian Eichhain von Daublebskyog	14
2.2.2. Dušan Preradović.....	15
2.2.3. Janko Vuković pl. Podkapelski	15
2.3. Časnici.....	16
2.3.1. Georg Ludwig Ritter von Trapp	16
2.3.2. Colloredo Mannsfeld.....	17
2.4. Mornaričko zrakoplovstvo.....	17
2.4.1. Viktor Klobučar – Rukavina od Bunića	17
3. ZNANSTVENO – ISTRAŽIVAČKA POMORSKA PUTOVANJA.....	19
3.1. Josef Luksch.....	19
3.2. Paul Edler von Pott.....	19
4. INŽENJERI.....	20
4.1. Jakob Ludwig Münz.....	20
4.2. Đuro Stipetić.....	20
5. ASTRONOMIJA	21
5.1. Johann Palisa	21
5.2. Herman Potočnik Noordung.....	21
6. ARHITEKTURA	22
6.1. Karl Möring.....	22
6.2. Ferdinand Geyer	22
6.3. Giuseppe Heininger.....	23

7.	PODUZETNICI	23
7.1.	Paul Kupelwieser.....	23
7.2.	Gregorio Seraschin	24
7.3.	Josip Krmpotić	24
8.	DONATORI I DOBROTVORCI.....	25
8.1.	Domenico Fanganel.....	25
8.2.	Matteo Coceich.....	26
8.3.	Pietro Ciscutti	27
9.	KNJIŽEVNOST	27
9.1.	Paula von Preradović.....	27
9.2.	James Joyce	28
10.	POVJESNIČARI I ARHEOLOZI.....	28
10.1.	Pietro Kandler.....	28
11.	UGLEDNICI.....	30
11.1.	Lodovico Rizzi	30
11.2.	Bernardo Benussi	31
12.	PREPORODITELJI	32
12.1.	Matko Laginja	32
12.2.	Lovro Škaljer.....	33
13.	FOTOGRAFI	33
13.1.	Ludwig Luigi Mioni	33
13.2.	Alois Beer.....	34
13.3.	Richard Schuster.....	34
	SUMMARY	41

UVOD

Prilikom proučavanja austro-ugarske vladavine na području grada Pule, najčešće se susrećemo s građevinskim objektima, vilama ili utverdama koje su proizašle iz tog doba. Međutim, sustavnim proučavanjem dolazimo do pitanja koliko uopće znamo o ljudima koji su stajali iza njihove izgradnje, poticali razvoj, donosili odluke, bavili se inovacijama te bili ponos tog vremena. Tema ovog rada su upravo te ličnosti koje su živjele u Puli u doba Austro – Ugarske, a koje su svojim radom utjecale na razvoj i učinili grad svjetski poznatim. Potaknuti njihovim doprinosima, predmet istraživanja su njihove konkretne zasluge koje ih čine istaknutim stanovnicima grada. Cilj istraživanja jest njihovo upoznavanje, objedinjujući najpoznatije ličnosti na jednome mjestu, razlikujući ih po njihovim zanimanjima, odnosno području rada. Svrha je razmotriti posljedice koje bi mogle utjecati na buduće generacije ukoliko se ne uspostavi sustavan i održiv način njihova očuvanja.

Pri istraživanju i formuliranju rezultata u odgovarajućoj kombinaciji korišteni su internetski izvori i knjige. Rad se sastoji od trinaest glavnih poglavlja, u kojima svako potpoglavlje donosi različita razmatranja.

1. POČECI VLADAVINE AUSTRO - UGARSKE MONARHIJE U PULI

Austro – Ugarska dvojna monarhija je bila višenacionalna država u Srednjoj Europi. Utemeljena je 8. lipnja 1867. Austro - ugarskom nagodbom, a postoji do kraja Prvog svjetskog rata i raspada Monarhije 1918. U početku je Venecija bila glavno ratno i pomorsko uporište Austrije. Međutim, pokazalo se kako ona ipak nije najsigurnija pomorska luka za ratnu mornaricu, stoga je tu ulogu preuzela Pula. Nakon stacioniranja austrijske ratne flote u dubokom, zaštićenom Puljskom zaljevu i službenog proglašenja Pule glavnom austrijskom ratnom lukom 1853., osnivanja Arsenala 1856. te izgradnje željezničke pruge Pula - Divača 1876., grad doživljava intenzivan ekonomski i demografski razvoj.¹

Također, uslijedila je izgradnja i drugih objekata. Mnoge vojarne, vojne bolnice, mornarička zvjezdarnica, zgrada Admiraliteta, nekoliko sjajno dizajniranih parkova, velebna crkva Gospe od Mora, gradska knjižnica, kasino, vile za časnike, kazalište, lukobran i druga zdanja, svjedoče i danas o važnosti nekadašnje glavne carske luke.² Važnu ulogu u razvoju grada imali su i eminentni stanovnici po kojima su se vrlo često zvale puljske ulice i vile.

1.1. Franjo Josip I.

Zajednički poglavar austro – ugarske dvojne monarhije Franjo Josip I., rođen u Beču 1830., jedan je od najzaslužnijih što je Pula postignula nagli razvoj i ostvarila novu dimenziju srednjoeuropskoga i mediteranskoga grada. Službeno je potvrdio Pulu kao glavnu ratnu luku položivši povelju 9. prosinca 1856. te blagoslovivši kamen temeljac puljskog Arsenala. Jedan je od začetnika ideje o Puli kao modernijem gradu, a poticao je ulaganje i rekonstrukciju grada, što je omogućilo doseljenje tisuće radnika u Pulu iz svih krajeva Istre i Austro – Ugarskog Carstva. Od samo par tisuća 1836., u Puli se u sljedećih pedeset godina broj stanovnika penje na 20.000.³ Kamen temeljac je osobno položio i za Mornaričku crkvu 1891. Umro je 1916. u Beču, u 68. godini vladavine. Naslijedio ga je Karlo I., posljednji car Austro – Ugarske Monarhije.

¹ Đilas, M., (2004.), *Ville Münz u Puli, urbanističko-arhitektonska cjelina s početka 20. stoljeća*, Zbornik I. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti, Zagreb, Institut za povijest umjetnost, Zagreb, str. 153.

² Žufić, G., (2016.), *Georg Ritter von Trap - "zaboravljeni Puljanin"*, diplomski rad, Pula, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, str. 5.

³ Krizmanić, A., Matijašić, R., Bertoša, M. (ured.), (2008.), *Stradarij grada Pule*, Pula, Histria Croatica, str. 98.

1.2.Elizabeta Amaia Eugenija

Vojvotkinja od Bavarske, Elizabeta Amaia Eugenija, rođena je 1837. u Münchenu. Stjecajem okolnosti postala je austrijska carica i ugarsko - hrvatska kraljica, postavši supruga cara Franje Josipa 1854. (Slika 1.). Poznatija pod nadimkom Sissy, carica Elizabeta je bila obožavana zbog svoje ljepote i elegancije. Teško se prilagođavala strogom habsburškom dvoru te je u njemu odbijala boraviti. Nije se bavila politikom, stoga je često putovala u inozemstvo. Vrlo dobro je govorila engleski i mađarski jezik, bavila se jahanjem, slikanjem i pisanjem poezije, a bila je obožavana i od strane pučanstva. Puljani posebno štiju i vole caricu Sissy jer je u Puli sudjelovala u utemeljenju Arsenala i brodogradilišta položivši kamen temeljac za njihovu izgradnju, a samim tim inicirala je izgradnju, prosperitet i boljitak grada.⁴

Slika 1. Elizabeta Amaia Eugenia i Franjo Josip I.

Izvor: <http://www.ladylike.hr/vise/zabava-i-kultura/daylife/carica-sissi-936>, posjećeno 25. kolovoza 2018.

U znak zahvalnosti, Puljani su kraljici podignuli spomenik u parku ispod Arene (koji je kasnije zamijenjen). Također, 1865. su na Giardinima zasadili 100 ladonja koje su trebale predstavljati i simbolizirati dug i plodan život carice Sissy. Nakon smrti prvorođene kćeri

⁴Arheologija i umjetnost Istre (1988.), Pula, Arheološki muzej Istre, str. 164.

Sofije u trećoj godini, 1857. dolazi do psihičkih problema carice Sissy, što će kasnije dovesti do raspada braka. Iznenadnim atentatom Luigi Luccheni⁵ je 10. rujna 1898. usmratio caricu tankom turpijom koju joj je zabio u srce. Nakon vladavine od 44 godine, njezino tijelo je prebačeno u carsku grobnicu u Beču.

1.3.Ferdinand Maximilian von Habsburg

Punim imenom Ferdinand Maksimilijan Josip Marija Austrijski, rođen 1832. u Austriji, bio je carev mlađi brat i jedan od najzaslužnijih ličnosti za uspostavljanje i izgradnju puljske ratne mornarice. Službenim proglašenjem ratne luke (1853.) i imenovanjem nadvojvode Ferdinanda Maksimilijana (1854.) zapovjednikom ratne mornarice, započeo je ubrzani proces demografskih mijena i globalne preobrazbe slike grada, s naglom ekspanzijom prema rubnim, suburbanim zonama.⁶Prepoznao je potrebu za obrazovanjem pripadnika ratne mornarice te je na njegov poticaj središnja knjižnica Monarhije preseljena 1865./1866. iz Venecije u Pulu. Uz potporu francuskog cara Napoleona III., meksički monarhisti su ga proglasili carem Meksika 1864. Mornarički park, kao prvi puljski javni perivoj, uređen je 1863. pod imenom Maksimilijanov park. Kao priznanje za njegov doprinos gradu Puli, 1876. posvećena mu je *columna rostrata*⁷ u Maksimilijanovom parku (djeloHeinricha von Ferstela). Međutim, kolumna je 1919. prenesena u Veneciju.

⁵Talijanski anarhist i ubojica, Pariz, 22. travnja 1873. — Genève, 19. listopada 1910.

⁶Marković, J., (2006.), Pula - K.u.K. slika grada, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, svezak 30.,str. 215.-228.,Zagreb.

⁷*Columna Rostrata* je naziv za monumentalan stup dekoriran stvarnim ili simboličkim rostrumima sa zarobljenih neprijateljskih brodova, a podignut za posebna postignuća u pomorskom ratovanju.

2. ZNAČAJNI PREDSTAVNICI RATNE MORNARICE

2.1. Admirali

2.1.1. Wilhelm von Tegetthoff

Austrijski admiral Wilhelm von Tegetthoff rođen je 1827. u Marburgu⁸ u Štajerskoj u Austriji. Jedan je od najistaknutijih pomorskih zapovjednika 19. stoljeća. Autoritativnim i odlučnim stavom provodio je potpunu reformu u austro – ugarskoj mornarici. Poznat je po svojoj inovativnoj taktici, diplomatskoj i organizacijskoj sposobnosti te inspirativnom vodstvu. Intenzivno je zagovarao prelazak ratne mornarice na parni pogon. Viceadmiral Tegetthof (Slika 2.) stajao je iza projekta osnivanja Mornaričkog kasina (centra društvenog okupljanja vojne elite, visokih časnika i plemstva) kao predsjednik kluba, a zalagao se i za osnivanje Hidrografskog zavoda. Preminuo je iznenada od upale pluća 1871., u dobi od 43 godine.

Slika 2. Wilhelm von Tegetthof

Izvor:

http://www.aeiou.at/aeiou.encyclop.t/t172645.htm;internal&action=_setlanguage.action?LANGUAGE=en,
posjećeno 29. kolovoza 2018.

⁸ Danas Maribor u Sloveniji.

Jedan od rtova i brodova, koji je korišten za arktičku ekspediciju (1872. – 1874.) prilikom novootkrivene Zemlje Franje Josipa⁹ 1873., nazvan je po njemu.

2.1.2. Hans Birch Dahlerup

Časnik danske ratne mornarice i viceadmiral austrijske mornarice, Hans Birch Dahlerup rođen je 1790. Poznat je po tome što je bio ključna osoba da, na zahtjev cara Franje Josipa I., pronade pogodno mjesto za izgradnju nove ratne luke i pomorskog arsenala s brodogradilištem, birajući između Trsta, Rijeke, Pule, Šibenika, Splita i Boke kotorske. On je Dvoru predložio da glavna luka bude u Puli zbog njezinog dubokog sidrišta, dovoljnog prostora za Arsenal, a i stoga što je bila u stratezijskom zahvatu glavnih austrijskih i talijanskih sukoba.¹⁰ Temeljito je reorganizirao i demobilizirao ratnu mornaricu. Iskusan i s ogromnim iskustvom pomorca, vojnika, mornaričkog organizatora, brodograditelja, nastavnika, poznavatelja svih svjetskih ratnih mornarica i njihovih arsenala, viceadmiral Dahlerup bio je i pisac, filozof i pedagog, vrlo samostalnog zapažanja i suda pa je zbog svih tih odlika danski admiral postao traženi „komandant iz inozemstva“.¹¹ Na dužnosti vrhovnog zapovjednika austrijske ratne mornarice bio je do 1851., a umro je 1872. u Kopenhagenu.

2.1.3. Maximilian Njegovan

Maximilian Njegovan rođen 1858. u Zagrebu, bio je hrvatski admiral u austro – ugarskoj ratnoj mornarici. Značajan je po tome što je bio jedini Hrvat koji je služio na toj dužnosti i postigao najviši čin za vrijeme čitavog postojanja ratne mornarice. Prilikom izbijanja Prvog svjetskog rata 1914., vodio je uspješnu eskadrilu u napad na Anconu te se zbog svojih zasluga još više proslavio i dobio odličje Reda Leopolda. Svojom hrabrošću i dobrom taktičnošću zaradio je i druga visoka odlikovanja. Njegovan je bio visokoškoloovani pomorac i vojnik, talentiran za tehniku. Ocrtavanju njegova portreta pridonosi i anegdota koja kaže da je na carev prijedlog da ga proglasi plemićem, odgovorio: „Veličanstvo, kao plebejac sam se rodio,

⁹ Otkrivena zemlja je dobila ime u čast austrijskog cara Franje Josipa Austrijskog.

¹⁰ Gonan, L., (2014.), *Arhitektura austro - ugarske mornarice u Puli*, diplomski rad, Zagreb, Filozofski fakultet sveučilišta u Zagrebu, str. 8.

¹¹ Cvek, E., (2015.a), *Naredba br. 12, Pula u doba Austrije*, Pula, Histria Croatica C.A.S.H., str. 10.

kao plebejac ću i umrijeti.¹² Odlično se služio hrvatskim, njemačkim, engleskim, francuskim i talijanski jezikom. Strategija i glavna misija Maksimilijana Njegovana je bilo čuvanje glavnine pomorske luke odvrćući prijetnju neprijateljskog napada (Italije) ne riskirajući veliku pomorsku bitku. Godine 1930. preminuo je nakon kraće bolesti. Pokopan je na zagrebačkom groblju Mirogoj uz sve državne i vojne počasti.

2.1.4. Anton Bourguignon von Baumberg

Austro - ugarski admiral Anton Bourguignon von Baumberg rođen je u Češkoj 1808. Imenovan je prvim lučkim admiralom u Puli, čime je Pula postignula vojno-pomorski značaj, samostalnost te centraliziranje uprave svih mornaričkih postrojbi, ustanova i objekata. Kasnije je imenovan i zapovjednikom puljske tvrđave te je bio zagovaratelj *Nove Pule*. Također, bio je jedan od najzaslužnijih za organizaciju puljskog Arsenala koja je pridonijela osnaživanju austrijske ratne flote prije viškoga boja 1866. Njemu u čast, 1869. Fort Monsival je preimenovan u Fort Bourguignon – utvrdu koja je služila za zaštitu grada. Bio je glavni zapovjednik svih pomorskih snaga i pomorskog arsenala u svojem djelokrugu. Svojom taktičnošću i profesionalnošću uspio je razviti osnove novih borbenih taktika. Preminuo je u Puli 28. svibnja 1887. i pokopan je na Mornaričkom groblju, a njegov spomenik je jedan je od najpoznatijih.

2.1.5. Anton Haus

Mornarički časnik i veliki admiral ratne mornarice Anton Haus rodio se u Tolminu u Sloveniji 1851. Tijekom svoje karijere postao je pomoćnik lučkog admirala, zatim predsjednik Mornaričko – tehničkog odbora te zapovjednik ratne mornarice od 1913., a što je trajalo sve do iznenadne smrti. Poznat je po tome što je prvi i jedini veliki admiral Austro – Ugarske Monarhije kojeg zovu čuvarem Jadranskog mora. Objavio je poznatu knjigu *Osnove oceanografije i mornaričke meteorologije*. Umro je od upale pluća u siječnju 1917. Na njegovom pogrebu, koji je bio jedan od najvećih, bio je prisutan i car Karlo te cijelo vrhovno zapovjedništvo, potvrđujući veličinu admirala i njegovu važnost u austro – ugarskoj

¹²Dubrović, E., (2011.a), *Vojno-pomorska akademija u Rijeci 1866.-1914.*, Rijeka, Pomorski fakultet u Rijeci, str. 22.

mornarici. Pokopan je na Mornaričkome groblju. Car ga je posmrtno odlikovao najvećim odličjem u Austro – Ugarskoj, odličjem reda Marije Terezije.

2.2. Viši časnici (kapetani)

2.2.1. Maximilian Eichhain von Daublebskyog

Kapetan linijskog broda Maximilian Daublebsky von Eichhain (Slika 3.) rođen 1865. u Beču, a zalagao se za modernizaciju ratne mornarice. Jedan je od najzaslužnijih za izgradnju Mornaričke crkve, kao i za izgradnju mnogih kapitalnih zgrada i ustanova ratne mornarice (Mornarički komitet, Mornarički sud i zatvor, škole, vrtići, parkovi i perivoji). Sudjelovao je i u pošumljavanju Carske šume u Šijani s 20.000 sadnica stabala. Sagradio je vlastitu vilu u predjelu San Policarpo¹³ koju je završio 1900.

Slika 3. Maximilian Eichhain von Daublebsky

Izvor: https://www.findagrave.com/memorial/184216032/maximilian-daublebsky-von_eichhain, posjećeno 26. kolovoza 2018.

¹³ Gradska četvrt koja je sa sjevera i sjeveroistoka ograničena Arsenalom, s istoka Monte Rizzijem, s juga Verudom, s jugozapada Sisplacom, a sa zapada Valkanama. Danas administrativno pripada Mjesnom odboru Sv. Polikarp - Sisplac, a tamo se nalazi bivša streljana za vojnike i časnike.

Umro je 1939. i pokopan je na Mornaričkom groblju u Puli. Međutim, njegove su posmrtno ostatke prenijeli 1910. u kriptu novosagrađene mornaričke crkve Gospe od Mora u Puli - u onu crkvu za koju je bio najviše zaslužan i zadužen da se izgradi, a čije je svečano otvorenje obavio upravo car Franjo Josip I. osobno.

2.2.2. Dušan Preradović

Dušan pl. Preradović, rođen u Beču 1854., jedan je od značajnijih pomorskih časnika i kapetan bojnog broda austro - ugarske mornarice. Bio je istaknuti hrvatski domoljub u čijem je duhu odgajao i vlastitu kćer, Paulu von Preradović, austrijsko – hrvatsku književnicu. Kao odličan poznavatelj astronomske navigacije, od 1888. počinje raditi u puljskom Hidrografskom zavodu na Monte Zaru. Preradović je bio čovjek s mnogo vrlina. Kao talentirani pisac, vrsni povjesničar i odličan poznavatelj pomorske povijesti objavljuje povijesne radove u publikacijama Hidrografskog zavoda (knjiga *Spomenica junačkih djela c. i kr. ratne mornarice*, drugo izdanje iz 1908.), u zagrebačkim časopisima i publikacijama bečkog arsenala. U povijesnim prikazima izražava i potvrđuje svoje rodoljublje, a najbolji primjer je djelo *Eine normannische Landung in Dalmatien (1075)*¹⁴, u kojem provodi istraživanje o iskrcavanju Normana prilikom rata s Hrvatima za prevlast na Jadranu. Za prvu javnu hrvatsku knjižnicu 1909. darovao je ukupno 216 svezaka te se smatra jednim od prvih i najvećih darovatelja hrvatskih knjiga. Umro je 1920. u Beču.

2.2.3. Janko Vuković pl. Podkapelski

Janko Vuković Podkapelski rođen je 1871. u Jezeranama, nedaleko od Ogulina. Tijekom svoje karijere unaprijeđen je nebrojeno puta upravo zbog zapaženih uspjeha brodova i postrojbi kojima je zapovijedao u ratu. Bio je odlučan i promišljen zapovjednik, poznat po svojim zapovjedničkim sposobnostima, poduzetnošću, snalažljivošću, hrabrosti, sigurnosti te općeg taktičkog i tehničkog znanja. Sudjelovao je u bombardiranju talijanske obale oko Manfredonije kao zapovjednik te 1914. u zauzimanju talijanskog mjesta Grado, što je bilo poznatom kao vrlo rizično i spektakularno zauzimanje. Koncem 1918. došlo je do raspada Austro – Ugarske te je car Karlo I. zapovjedio da se flota, tvrđava i baza u Puli predaju

¹⁴ Hrv. *Normansko iskrcavanje u Dalmaciji 1075.*

predstavnicima Države SHS iz Zagreba. Narodno vijeće iz Zagreba povjerilo je Podkapelskom zapovjedništvu nad cijelom flotom broda *Viribus Unitis*. Međutim, talijanski su diverzanti postavili minu na brod i time zapečatili kraj ratnog velikana. Saznavši za minu koja će uskoro eksplodirati, naredio je napuštanje broda, popeo se na komandni most i časno dočekao kraj.¹⁵ Nakon tragične smrti, supruga mu je postavila spomen ploču na kapelici Mornaričkog groblja u Puli.

2.3. Časnici

2.3.1. Georg Ludwig Ritter von Trapp

Georg Ludwig Ritter von Trapp, rođen u Zadru 1880., bio je izuzetno snalažljiv, hrabar i požrtvovan časnik. Takve crte ličnosti su mu donijele mnogo uspjeha u karijeri, što potvrđuju mnoga odličja, plemićka titula baruna i odlikovanje vojnog reda Marije Terezije. Unaprijedio je svoje znanje i završio više specijalističkih tečajeva aeronautike, minopolagača, torpedista i ronionca, a u Puli se istaknuo kao vrstan podmorničar. Zajedno s obitelji živio je u puljskom predjelu Veruda, u vili Von Trapp, u Budicinovoj ulici broj 11. U toj se zgradi danas nalazi Dom za starije osobe. Posjedovao je veliku antipatiju prema nacizmu, a imao je dovoljno hrabrosti odbiti postati članom nacističke mornarice i zapovjednikom podmornice te zapovijedati podmorničkom postajom, kao i nastupiti s obiteljskim zborom na Hitlerovoj rođendanskoj proslavi. Odbio je na svoju kuću objesiti barjak s kukastim križem kada mu je naređeno te se nije dao potkupiti visokim položajima u mornarici, čak ni pod uvjetom i ucjenama o sudbinama njegove djece. Ustrajući u nakani i po vlastitim moralnim načelima, nakon završetka rata i raspada Monarhije 1918., von Trapp se povlači. Nakon suprugine smrti ženi se Marijom Augustom. Novčani, gospodarski i politički problemi obitelj prisiljavaju na emigriranje u SAD, gdje rješenje za svoju egzistenciju i financijsku sigurnost pronalaze radom kao pjevačka obitelj. Zbog isteka vize nakon šest mjeseci, obitelj se morala vratiti u Europu. Von Trapp umire 1947. od raka pluća.

¹⁵Dubrović, E., (2011.b), *Vojno-pomorska akademija u Rijeci 1866.-1914.*, Rijeka, Pomorski fakultet u Rijeci, str. 24.

2.3.2. Colloredo Mannsfeld

Colloredo Mannsfeld, rođen 1870., bio je u činu zastavnika linijskog broda te titularni plemić, aristokratsko – feudalnog podrijetla, s titulom grofa. Kao mladi pomorski časnik napisao je zamolbu za izgradnju vile koja se i danas nalazi u bivšoj ulici *Via Ospedale*, sada *Andrea Palladio 4*. Plemićka titula mu je uvelike pomogla u kasnijoj karijeri i stjecanju mjesta pomorskog atašea u austro - ugarskoj ambasadi u Berlinu. S puno uspjeha u službi, raspolagao je temeljitim stručnim znanjem i općom načitanošću karakterističnom za pomorskog časnika. Također, posjedovao je bogato opće obrazovanje, solidno poznavanje jezika (engleskog, francuskog, talijanskog i ilirskog jezika). Završava 1900. torpednu specijalizaciju i nakon toga postaje zapovjednik na brodu cara Franje Josipa SMS *Krokodil*, zajedno s budućim podmorničkim kolegom Georgom Ritterom von Trappom. Zbog uspješno obavljanja dužnosti bio je redovito promoviran u više činove. Odlikovan je s osam različitih odličja, među kojima i ordenom Reda Željezne krune. Dočekao je kraj I. svjetskog rata u Puli u činu kapetana fregate, a zatim se preselio u Austriju.

2.4. Mornaričko zrakoplovstvo

2.4.1. Viktor Klobučar – Rukavina od Bunića

Austro – ugarski časnik Viktor Klobučar, utemeljitelj i prvi zapovjednik mornaričkog zrakoplovstva Monarhije, rođen je 1878. u Grazu. Preuzima zapovjedništvo nad pokusnom mornaričkom zrakoplovnom postrojbom koja djeluje u Valturi, a čiji projekt i tim vodi dipl. ing. Jozef Mickl. Gotovo istodobno s početkom gradnje prvoga mornaričkog zrakoplova, mornarički časnik, poručnik bojnog broda Viktor Klobučar Rukavina de Bunić (s diplomom pilota, potom vojnog pilota te konačno diplomom mornaričkog pilota – koji je još ranije stekao i diplomu vođe slobodnog balona) upućuje se u Pulu sa zadaćom organiziranja mornaričkog zrakoplovstva.¹⁶Klobučar (Slika 4.) je zapovijedao postajom na otoku Sv. Katarina, namijenjenu hidroplanima, a koja je bila prva hidroplanska stanica na Jadranu. Time postaje prvim zapovjednikom austro - ugarskog mornaričkog zrakoplovstva.

¹⁶ Davor M., (2016.), *Austrougarski mornarički zrakoplovni arsenal i mornaričke zrakoplovne postaje u pulskom akvatoriju*, u: *Iz povijesti pulske luke: zbornik radova*, Buršić-Matijašić, K., Bertoša M., Perović B., et al. (ured.), Pula, Lučka uprava Pula, str 199.

Slika 4. Viktor Klobučar - Rukavina od Bunića

Izvor: <http://www.regionalexpress.hr/site/more/pomorski-arsenal-u-puli-1856.-1918.-20.-dio>, posjećeno 16. rujna 2018.

Klobučar jedan je od najglasnijih zagovaratelja osnivanja Mornaričkog zrakoplovstva. On je bio časnik s bogatim iskustvom letenja i izviđanja vezanim balonima. Odličan je poznavatelj zrakoplovstva susjednih država, Jadranskog mora i aerotehnike. Osim na opremanju tehnikom, 1913. radi i na osposobljavanju letačkog i tehničkog osoblja, potiče osnivanje mornaričke pilotske škole (sjedište na otoku Kozadi u Fažanskom zaljevu), mornaričke baze i uzletišta u Štinjanu, Valturi, Puli te širom Jadrana. Sudjeluje na prvom skupnom letu iznad Jadrana na relaciji Pula – Trst – Pula. Napustio je avijaciju nakon što je zadobio ozljede pri padu aviona. Prvi svjetski rat je proveo u misiji u Kini gdje je kasnije završio kao zarobljenik. Tek se 1919. vraća iz zarobljeništva i karijeru nastavlja u mornarici SHS -a¹⁷.

¹⁷ Država Srba, Hrvata i Slovenaca, 1918. – 1929.

3. ZNANSTVENO – ISTRAŽIVAČKA POMORSKA PUTOVANJA

3.1. Josef Luksch

Pravim imenom Giuseppe Luksch, rodio se 1836. u Grazu. Zanima se za fizičku oceanografiju za koju će biti zadužen i koja će mu obilježiti karijeru. Bio je jedan od članova tima na brodovima *Nautilus* (1874.), *Deli* (1875. – 1877.) i *Hertha* (1880.), s kojima je izveo prva sustavna fizičko - oceanografska istraživanja diljem istarske i dalmatinske obale, Kvarnera i dijela Jonskog mora. Sudjelovao je i na pomorsko - istraživačkom putovanju s brodom *Pola* (1890. – 1893.) u istočnom Sredozemlju te je blisko surađivao s Juliusom Wolfom.

Njegov glavni zadatak bilo je prikupljanje i obrađivanje podataka o dubini, temperaturi i ostalim fizičkim svojstvima vode. Konstruirao je vlastitu ploču za mjerenje prozirnosti mora oko 1880. Svoja je istraživanja tiskao za Ugarsko - pomorsku upravu, u izvješćima Stalnog povjerenstva za Jadran te u časopisu. Najistaknutiji rezultat Wolfa i Lukscha jest konstruiranje karte površinskog strujanja Jadrana za ljetno razdoblje. Pretpostavili su da je ljeti utjecaj dotoka slatke vode veći od evaporacije. Kasnije je Luksch postao profesor povijesti i geografije na Vojno-pomorskoj akademiji u Rijeci, na kojoj je predavao od 1867. do 1894., kada je otišao u mirovinu. Umro je 1901.

3.2. Paul Edler von Pott

Paul Friedrich August Edler von Pott, kontraadmiral i zapovjednik broda *Pola*, rođen je u Oldenburgu 1842. Nakon završene škole za austrijskog časnika i četverogodišnje politehnike u Hannoveru, postaje pripravnik na brodu *Eleven*. Njegova karijera službeno počinje 1869. nakon što je promaknut u čin zastavnika linijskog broda, a već sljedeće godine sudjeluje u istraživanju austro - ugarske jadranske obale na parobrodu *Triest*.

Pott je provodio istraživanja na istočnom Sredozemlju 1891. i tom je prilikom izmjerena dotad najveća dubina mora u Mediteranu (4.404 metara), koja i danas nosi naziv *Pola* po istraživačkom brodu. Izvješća s putovanja su objavljena u publikacijama austrijske Akademije znanosti i Komisije za oceanografska istraživanja. Kontraadmiral postaje 1901., a zapovjednik puljskog Arsenala 1902. Sljedeće godine je preminuo u Puli te je jedan od rijetkih evangelista koji su pokopani na puljskom Mornaričkom groblju.

4. INŽENJERI

4.1. Jakob Ludwig Münz

Jakob Ludwig Münz, investitor i poduzetnik, rođen je 1853. u Münsingenu kraj Ulma. Najpoznatiji je po tome što je 1903. inicirao izgradnju natkrivene gradske Središnje tržnice, kompleksa vojnih skladišta, trgovinu pekarskih proizvoda u Šijanskoj ulici, zgradu elektrane i prugu električnog tramvaja. Izgradnja željeznice predstavlja, uz gradnju Arsenala, jedan od ključnih građevinskih infrastruktura za pomorsku bazu. Ulagao je u izgradnju stambenih kuća (Villa Münz, 1904. – 1910.) i otvorio je prvu autobusnu liniju Opatija – Pula 1909.

4.2. Đuro Stipetić

Jedan od značajnijih stanovnika grada Pule, Đuro Stipetić (Slika 5.), rodio se 1876. u Zagrebu. Arsenal je pretvorio u jedan od najpoznatijih svjetskih giganta za gradnju i naoružanje u opremanje modernih brodova onog doba.

Slika 5. Đuro Stipetić

Izvor:<http://www.regionalexpress.hr/site/more/uro-stipeti-brodograditelj-i-profesor>, posjećeno 17. rujna 2018.

Postao je rukovoditelj Odjela za ratne brodove u Monfalconeu, a tijekom predstojećeg Svjetskog rata ponovno preuzima položaj i postaje tehnički direktor cijelog brodogradilišta i zamjenik generalnog direktora. Umro je 1946. u Zagrebu.

5. ASTRONOMIJA

5.1. Johann Palisa

Johann Palisa, rođen 1848., ostaje upamćen po prvom spominjanju svjetlosnog onečišćenja koje umanjuje kvalitetu neba. Zalagao za uvođenje ljetnog i zimskog računanja vremena. Njegovim postignućima Austro – Ugarska je ušla u krug država koje sudjeluju u otkrivanju asteroida. Imenovan je 1871. stalnim upraviteljem Mornaričke zvjezdarnice u Puli. U njegovo vrijeme puljska Mornarička zvjezdarnica bila je na vrhuncu – postala je svjetski poznata upravo zahvaljujući Palisi i otkrićima 28 malih planeta (asteroida i planetoida) u razdoblju od 1872. do 1880. Prvi planet koji je otkrio 1874. nazvan je *Austria*, zatim slijede *Polana*, *Adria*, *Istria* - zbog mjesta na kojem je postigao otkriće. S vremenom postaje najveći otkrivač promjenjivih zvijezda pomoću vizualne metode. Nakon što mu je 1919., u 71. godini, počeo slabiti vid, postavljen je za ministra školstva. Preminuo je 1925. u Beču.

5.2. Herman Potočnik Noordung

Potočnik je rođen 1892. u Puli, a njegovo najveće djelo dolazi u vrijeme kada Monarhija prestaje djelovati na našem području. Jedan je od najpoznatijih ličnosti Austro – Ugarske, prvi svemirski arhitekt iz Pule. Napravio je prvi smisleni crtež svemirske nastambe s permanentnom ljudskom posadom. U svojoj knjizi ističe vlastoručne ilustracije s kompletno razrađenom problematikom konstrukcije, izgradnje i održavanja svemirske nastambe. Razmatra društveno – sociološke i psiho – fizičke aspekte čovjekova boravka u svemirskom ambijentu. Najavljuje fuzijski i fotonski raketni pogon koji bi omogućio doseganje brzine slične svjetlosnoj. Knjiga je također značajna jer je to prvo temeljno djelo astronautike, svemirskih letova i raketne tehnike u kojem je dao cjelovit prikaz vizionarskih koncepcija astronautike, geostacionarnog satelita, orbitalne stanice te matematičkog izračuna osnovnih balističkih solucija za let u svemir. Posebno se zadržao na konstrukcijskim pitanjima umjetnog satelita i svemirske stanice te izradio nacrt geostacionarnog satelita i s nevjerojatnom

točnošću odredio visinu na kojoj će kružiti satelit te brzinu njegova kruženja.¹⁸ Herman Potočnik je stekao svjetsku slavu i prepoznatljivost više nego u vlastitoj državi, daleko ispred svog vremena. Njegova svemirska postaja bila je inspiracija za Kubrickov kulturni film *2001: Odiseja u svemiru*. Herman Potočnik umro je u 36. godini, 1929., u velikom siromaštvu.

6. ARHITEKTURA

6.1. Karl Möring

Karl Möring, rođen 1810. u Beču, bio je vojni inženjer, diplomat i publicist. Jedan je od ključnih osoba zaduženih za vođenje projekta i izgradnju puljskog Arsenala. Prema zacrtanom konceptu, koji je razradio Möring, kasniji feldmaršal, i pedantnom planu izgradnje, uz korekcije koje su uvjetovali ubrzani industrijski razvitak svijeta i drugo prijelazno razdoblje u ratnim mornaricama – prijelaz s jedara na parni stroj i s drvenog trupa na čelični, Pula je izrasla u najveću i najkompletniju glavnu pomorsku bazu na Jadranu i Sredozemlju.¹⁹ Po njegovom prijedlogu nastala je zgrada Mornaričke bolnice, admiraliteta i objekata Arsenala. Imenovan je počasnim građaninom Pule, a umro je 1870. u Beču.

6.2. Ferdinand Geyer

Ferdinand Geyer bio je vodeći puljski graditelj do početka Prvog svjetskog rata. Tijekom svoje karijere vodio je razne zadatke, a kao najpoznatiji su projekt novoga spremnika za plin (1891.) i prvi projekt zgrade sestara Svetog Srca. Sudjelovao je u izgradnji puljskih vila te višestambenih objekata na Brijunima, gdje je izgradio dvije stambene kuće 1906. te adaptirao vilu Otto sljedeće godine. Također, projektirao je Villu Trapp, koja je izgrađena 1912. – 1913. Nekada znameniti i vrlo produktivni puljski arhitekt i građevinski poduzetnik, Ferdinand Geyer ostavio nam je znamenite objekte i građevine koje krase grad Pulu i danas.

¹⁸Hina (2014.), *Herman Potočnik Noordung, prvi svemirski arhitekt rođen u Puli*, Jutarnji list.

¹⁹Perović, B. (2006.), *Luka Pula austrougarskog doba (odsjaj grada u zaljevu od 1850.-1919.)*, Pula, Lučka uprava Pula, str 72.

6.3. Giuseppe Heininger

Giuseppe Heininger, rođen u Beču 1874., bio je poznati arhitekt koji je ostavio neizbrisiv trag u urbanom dijelu austro – ugarske Pule. Jedan je od arhitekata koji su djelovali i izgradili Pulu krajem 19. i početkom 20. stoljeća. Najveće postignuće Heiningera značajno za Pulu jest proširenje bivše pješačko – topničke vojarnje na Rivi. Rukovodio je izgradnjom brojnih puljskih javnih i stambenih objekata, a pod njegovim osobnim nadzorom izgrađeni su mnogi objekti (gradska tržnica, električna centrala, vojna skladišta, kino Arena, hotel Riviera, sedam stambenih zgrada i električni tramvaj), a koji su odicali čistoćom i industrijskom estetikom.

7. PODUZETNICI

7.1. Paul Kupelwieser

Izuzetno uspješan poslovni čovjek i rudarski stručnjak Paul Kupelwieser, rođen u Beču 1843., poznat je po tome što je uredio i obnovio zapušteno Brijunsko otočje. Uredio je pristanište, izgradio pet hotela i bazene s grijanom morskom vodom te na taj način privukao otmjenu klijentelu i najuglednija imena Austro – Ugarske i Njemačke. Kupelwieser (Slika 6.). je 1894. pozvao šumarskog stručnjaka Alojza Čufara za pomoć u borbi protiv malarije, a nakon njegove smrti i poznatog njemačkog bakteriologa Roberta Kocha. Njegovom zaslugom malarija je napokon iskorijenjena 1900. i 1901.

Slika 6. Paul Kupelwieser

Izvor: <https://www.istrapedia.hr/hrv/1924/kupelwieser-paul/istra-foto/>, posjećeno 16. rujna 2018.

Uveo je redovitu liniju Brijuni – Pula 1910., a godinu dana kasnije osniva prvi moderni zoološki vrt. Umro je 1919. u Beču, a prije svoje smrti izdaje autobiografiju pod nazivom *Iz sjećanja starog Austrijanca*. Njegov sin Karl Kupelwieser preuzima upravljanje otokom i podiže kredit koji teško otplaćuje, što ga navodi na samoubojstvo 1919. Pokopan je pokraj majke Marije, na mjestu koje se naziva Kupelwieserov mir²⁰.

7.2. Gregorio Seraschin

Gregorio Seraschin, rođen 1822., najznačajniji je po tome što je bio prva osoba koja je utemeljila prvu tiskaru u Puli 1869. Prepoznao je potrebu za osnivanjem tipografije u Puli u doba kada su se počela pojavljivati prva čitalačka društva, prve knjižare te nova višejezična čitalačka publika s kojom raste i potreba za čitanjem. Djelatnost je započeo tiskanjem prvih puljskih novina *L'Arena*, a potom izdaje u nakladi austro - ugarske Ratne mornarice tjednik *Neptun* tijekom 1871. i 1872. U tiskari *Seraschin* je 1870. tiskana prva publikacija na hrvatskom jeziku pod nazivom *Pravila Čitaonice u Pulju* te predstavlja posebnu vrijednost za grad Pulu. Umro je 1885.

7.3. Josip Krmpotić

Josip Krmpotić, poduzetnik i tiskarski nakladnik, rođen je 1864. Na području tiskarstva i nakladništva najpoznatiji je po tome što je svojim djelovanjem i radom u Puli obilježio prva dva desetljeća 20. stoljeća. Kao vrlo poslovan i uspješan kapitalistički organizator, Krmpotić (Slika 7.) se držao načela rentabilnosti, što mu je omogućavalo vrlo uspješnu karijeru.

²⁰ Mauzolej obitelji Kupelwieser, zamišljen kao posljednje počivalište vlasnika otoka i njegove supruge. No, stjecajem okolnosti tu su svoje posljednje počivalište pronašli majka Marija i sin Karl Kupelwieser.

Slika 7. Josip Krmpotić

Izvor: <http://www.regionalexpress.hr/site/more/kua-obitelji-krmpoti>, posjećeno 15. rujna 2018.

Tiskao je obrasce za računovodstvo Ratne mornarice i izdavao hrvatski tjednik *Naša sloga* (1899.-1906.). Napisao je prvi rad o razvoju tiskarstva u Istri koji je objavljen tridesetih godina 20. stoljeća, na temelju vlastitih sjećanja. Umro je 1864. u Beogradu.

8. DONATORI I DOBROTVORCI

8.1. Domenico Fanganel

Najveći donator grada Pule, Domenico Fanganel, rođen je u Izoli 1829. Tijekom karijere trgovca s mornaričkim vojnim jedinicama i osiguravajući logistiku prekopomorskim putovanjima Mornarice, stječe veliko bogatstvo. Tijekom svojeg života pokazao je iznimni senzibilitet prema najsiromašnijima: trajno je zadužio grad Pulu, ostavivši nakon svoje smrti 60.000 kruna za budući prvi Dom za stare i nemoćne koji je otvoren 1900.²¹ Danas ta zgrada služi kao studentski dom. Također, izgradio je i donirao raskošnu palaču Fanganel koja je kasnije preimenovana u hotel Elizabeth, a koja se nalazi na Karolini, u ulici Ninfej br. 1.

²¹ Bader, A., (2016.), *Katalog filantropije grada Pule*, Pula, Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva, str. 32.

Domenico Fanganel je donirao gradu Puli veću vrijednost od kupnje otočja Brijuni, što ga uvrštava među najpoznatije ličnosti tog doba, kao donatora i nesebičnog davanja vlastitih dobara onima kojima je bilo najpotrebnije. Umro je u Puli 1896.

8.2. Matteo Coceich

Matteo Coceich (Slika 8.), rođen u Splitu 1826., zajedno s obitelji se seli iz rodnog kraja u Pulu te se počinje baviti trgovinom, kako bi osigurao financijsku neovisnost i veliko bogatstvo. Sudjelovao je u komunalnom životu Pule kao općinski zastupnik te postaje član cehovskih društava.

Slika 8. Matteo Coceich

Izvor: chrome-

extension://oemmnrcbldboiebnladdacbfmadadm/http://www.filantropija.hr/images/uploads/files/Filantropija_i_zlozba_katalog_FINALNI.pdf, posjećeno 15. rujna 2018.

Ostao je upamćen kao jedan najvećih puljskih dobrotvora. Cjelokupan je svoj imetak poklonio gradu i nemoćnima ulažući u izgradnju hospicija za stare i nemoćne te doma za smještaj nezbrinute djece i njihovo školovanje u današnjoj Brijunskoj ulici, sada Osnovnoj školi Stoja, sagradio je dom za nezbrinutu djecu koji je dovršen 1911., po projektu Spira Nacicha, a vodile su ga sestre dominikanke.²²Također, svoj ulog je dao za izgradnju mnogih komunalnih objekata, kao i stipendiranje siromašnih studenata. Splitska općina se također oprostila od Coceicha posvetivši mu stihove na hrvatskom jeziku na gradskom groblju, a kojoj je uvelike pomogao financirajući stipendije siromašnih gimnazijskih učenika i studenata. Na sličan se način puljska gradska vlast oprostila od dobrotvora i postavila bistu u Vijećnici Komunalne

²² Cvek, E., (2015.b), *Naredba br. 12, Pula u doba Austrije*, Pua, Histria Croatica C. A. S. H., str. 55.

palače i spomen – ploču. Umro je 1885. u Puli. Njegovom su pogrebu nazočili mnogi puljski, politički, vojni dužnosnici te mnogi građani kojima je direktno i indirektno pomogao.

8.3.Pietro Ciscutti

Pietro Ciscutti, po zanimanju kovač, rođen je 1830. kraj Udina. Nakon završenog školovanja odlučuje se preseliti u Pulu. Uvidjevši da može imati koristi od svojeg zanata u Puli, kao i zbog svoje urođene snalažljivosti, zanat uzdiže i pretvara u industriju od koje ostvaruje velik financijski prihod. U Puli otvara privatnu ljevaonicu i izrađuje metalne konstrukcije za potrebe ratne luke. Počinje se baviti nekretninama, odnosno obnavljanjem i izgradnjom objekata za potrebe iznajmljivanja ili prodaje. Vlastitim financijskim sredstvima je gradio ceste, odvodne kanale, puljske četvrti, Portaratu te Danteov trg (prva puljska fontana izgrađena 1872.). Izgradio je i donirao gradu Puli prvo suvremeno kazalište, *Teatro Nuovo*(Ulica Sergijevaca, iz 1854.), danas najstarije suvremeno kazalište u Republici Hrvatskoj. Međutim, kako se grad razvijao i stanovništvo postajalo brojnije, tako je i kazalište postalo tijesno. Iz tog razloga Ciscutti gradi veliko moderno kazalište sa 800 sjedećih mjesta od 1880. – 1882., nazvano Poliatema Ciscutti – danas Istarsko narodno kazalište. Pietro Ciscutti jedan je od najznačajnijih ljudi u Puli u doba Austro-Ugarske, prvenstveno radi svoje poduzetnosti, kao graditelj i dobrotvor. Umro je u Puli 1890., a njemu u čast nazvana jedna puljska ulica u centru grada.

9. KNJIŽEVNOST

9.1.Paula von Preradović

Unuka poznatog hrvatskog pjesnika Petra Preradovića, književnica Paula von Preradović, rođena je u Beču 1887. Svoje djetinjstvo i mladost provela je upravo u Puli, gdje piše svoje prve pjesme objavljene 1910. u prijevodu na hrvatski jezik - *Iz pjesama Paule pl. Preradović.* S navršene dvije godine zajedno s obitelji se seli u Pulu, gdje njezin otac, Dušan pl. Preradović, radi kao časnik carsko – kraljevske ratne mornarice. No, već 1913. odlazi iz Pule u München na tečaj za bolničarke te zauvijek napušta Pulu. Poznata je po tome što je napisala tekst austrijske državne himne 1947. Među djelima Paule Preradović je i autobiografski roman *Kindheit am Meer (Djetinjstvo uz more)*, u kojem se prisjeća svojega djetinjstva u Puli. Umrla je u Beču 1951. Prigodom 50. obljetnice smrti postavljena je spomen - ploča na kući u kojoj je živjela u Puli.

9.2. James Joyce

Irski književnik i slavni romanopisac, punim imenom James Augustine Aloysius Joyce, rodio se u Dublinu 1882. Nakon završenog školovanja upoznaje Almidana Artifonija koji mu je ponudio posao predavača u puljskoj školi koja se nalazila u zgradi na Trgu Port'Aurea²³. Tom prilikom postaje predavač engleskog jezika 1904. i 1905. u Puli, gdje je kratko živio sa svojom suprugom Norom Barnacle. Za Joyca kažu da je bio ironičan i arogantan te da nije puno pričao. Grad Pula nije obožavao upravo radi toga što je bila glavna ratna luka, u kojoj je bilo puno brodova, vojnika i mornara, punih kavana i pijanaca. Htio je napustiti Pulu prvom zgodom, još uoči nove 1905. godine: „pokušat ću se preseliti u Italiju što je prije moguće jer mrzim ovu katoličku zemlju s njezinih stotinu naroda i tisuću jezika, kojom upravlja parlament koji se ne može dogovoriti i zasjeda cio tjedan pri najviše psihički korumpiranoj kraljevskoj kući Europe“.²⁴ Grad je iskoristio priliku da se promovira njegovim boravkom koji je trajao četiri mjeseca i pet dana. Caffè bar *Uliks* u vlasništvu obitelji Bimbašić, koji se nalazi tik do zgrade u kojoj je Joyce radio, dobio je ime po njegovom slavnom romanu *Ulysses* iz 1922. Umro u Zürichu 1941. U Puli se svake godine, od 1954., slavi Joycevo djelo Bloomsday prema glavnom liku romana. Od 2012. Blumovdan se slavi 16. lipnja.

10. POVJESNIČARI I ARHEOLOZI

10.1. Pietro Kandler

Talijanski povjesničar i arheolog, Pietro Kandler, rođen je 1804. u Trstu. Nakon objavljivanja brojnih spisa o ekonomskoj, političkoj i društvenoj književnosti, Kandler (Slika 8.) postaje jedan od najistaknutijih povjesničara Istre i Julijske Venecije u 19. stoljeću. U svojim djelima posebnu pažnju posvećuje proučavanju povijesti Istre i svojega rodnoga grada Trsta.

²³ Trg u centru grada Pule, današnja Portarata.

²⁴ Kalčić, M. (2014.), *Pulska epizoda Jamesa Joycea*, jergovic.com, posjećeno 13. rujna 2018.

Slika 9. Pietro Kandler

Izvor: <https://www.istrianet.org/istria/illustri/kandler/index.htm>, posjećeno 15. rujna 2018.

Godine 1850. u Beču je osnovano *Carsko i kraljevsko središnje povjerenstvo za proučavanje i održavanje starinskih građevina*²⁵, a Kandler postaje imenovani carski konzervator za Istru i Primorje, u službi zaštite spomenika kulture u Hrvatskoj koje započinje radom 1856. O njegovom djelovanju kao konzervatora najbolji prikaz nam daju njegova pisma koje je objavljivao u dnevnim novinama. U “Pismima konzervatora” koja je objavljivao u dnevnom listu *Osservatore Triestino* 1870. i 1871. dopisuje se sa svojim povjerenicima na području Trsta i Istre koji su bili zaduženi za pronalazak i prijepis starih dokumenata, slali mu podatke o novootkrivenim arheološkim lokalitetima i pronađenim nalazima.²⁶ Bavio se epigrafijom i prikupljanjem epigrafskih kamenih spomenika u zbirke te drugim antičkim rimskim građevinama. Zalagao se za dostupnost starina široj publici u muzejima i preko povijesno - umjetničkih vodiča te za skupljanje i pohranu epigrafskih spomenika radi njihova očuvanja od propadanja i uništavanja.

²⁵ Njem. K.u. k. *Central-Kommission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale*, Wien.

²⁶ Gerometta, K. (2012.), “Pisma konzervatora”: konzervatorsko djelovanje Pietra Kandlera, *Histria: godišnjak Istarskog povijesnog društva*, svezak 2., Pula, str. 135.-146.

Tijekom obavljanja funkcije konzervatora zalaže se i za izradu karata i planova istarskih gradova, među kojima je i Pula, radi lakšeg prepoznavanja antičkih i sredovjekovnih lokacija. Na zahtjev austrijskog Lloyda iz Trsta, koji je u to vrijeme organizirao povremene izlete parobrodom u Pulu, 1845. je od Kandlera naručio pisanje povijesno - kulturnoga vodiča po gradu, pod naslovom *Napomene strancu koji posjećuje Pulu*²⁷. Vodič koji je napisao Pietro Kandler smatra se prvim turističkim vodičem o jednom istarskom gradu. Izabran je za počasnog člana Društva za jugoslavensku povjesnicu i starine 1851., a umro je 1872. u Trstu.

11. UGLEDNICI

11.1. Lodovico Rizzi

Kao doktor pravnih znanosti i ugledni puljski Talijan, Lodovico Rizzi (Slika 9.), najpoznatiji je kao gradonačelnik Pule, na čijoj je vlasti bio čak četiri puta. Rođen je u Puli 1859. Potječe iz stare i slavne patricijske obitelji Rizzi po kojoj i danas jedna puljska ulica nosi ime. Također, u Puli je nazvano brdo *Monte Rizzi* te šuma *Bosco Rizzi* u kojoj je 1898. izgrađena i sama *Villa Rizzi* koja je nakon obnove preimenovana u *Vilu Maria*.

²⁷ Tal. *Cenni al forestiero che visita Pola*, 1845.

Slika 10. Lodovico Rizzi

Izvor: <https://www.istrapedia.hr/hrv/3785/rizzi-lodovico/istra-foto/>, posjećeno 15. rujna 2018.

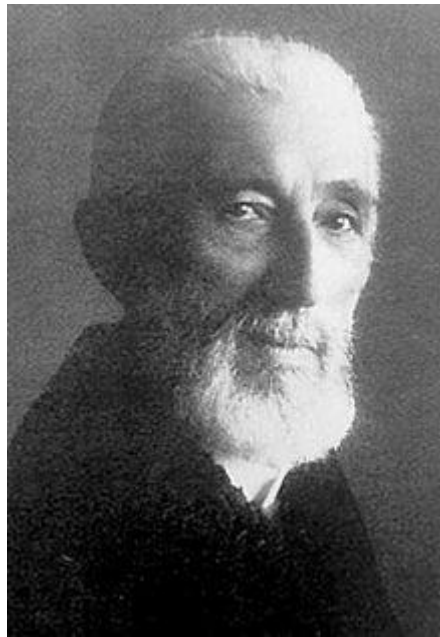
Obavljao je mnoge funkcije - bio je okružni kapetan puljskog kotara, pokrajinski kapetan, Predsjednik istarskog sabora i zastupnik u Carevinskom vijeću u Beču. Kao član Talijanske liberalne stranke²⁸ kandidiran je za gradonačelnika Pule. U svojim izbornim mandatima bio dosljedan provedbi općeg načela stranke – učvršćivanje talijanstva u Istri i Puli. Jedan od njegovih glavnih zadataka je bilo sprječavanje zakonske regulative koja bi dovela puljske Hrvate i Slovence u ravnopravan položaj s njima. Predsjedavao je i predstavljao grad na svim značajnim gradskim pokrajinskim i državnim praznicima i manifestacijama. Dao je ostavku 1903. Umro je u dubokoj starosti 1945. i pokopan na Gradskom groblju u Puli.

11.2. Bernardo Benussi

Kao jedan od najpoznatijih u obitelji, Bernardo Benussi (Slika 11.), rođen je 1846. u Rovinju. Po zanimanju je bio profesor i arheolog, a tijekom svog života je ostavio mnoge podatke o puljskoj povijesti, statistici, klimi, javnom i vjerskom životu, kulturi i crkvama.

²⁸ Tal. *Partito liberal-nazionale*.

Slika 11. Bernardo Benussi

Izvor: <https://digilander.libero.it/arupino/benussiBernardo.html>, posjećeno 14. rujna 2018.

Najpoznatiji je po tome što je napisao kapitalnu knjigu o Puli: *Pola nelle sue istituzioni municipali dal 1797 al 1918*²⁹. Izvorno izdanje knjige potječe iz 1923., a 2002. poznata puljska kuća „Žakan Juri“, vlasnika profesora Alda Klimana, izdaje nove primjerke. Tim dijelom je istarskoj historiografiji ostavio u nasljeđe faktografski najpotpuniji pregled povijesti Pule. Također, poznato je da je bio pristran k Risorgimentu³⁰ te ostalim idejama vezanim za talijanski građanski liberalizam. Međutim, nakon 1918. odbija sve fašističke ideje. Umro je 1929. u Trstu.

12. PREPORODITELJI

12.1. Matko Laginja

Matko Laginja, *otac Istre*, rođen je 1852. Radio je razne poslove, a njegovo bogato radno iskustvo uvelike će mu pomoći u daljnjoj karijeri. Njegova prva pjesma, bez naslova, objavljena je davne 1869., a posljednji literarni rad je komedija *Šilo za ognjilo* iz 1881. Književni mu je opus nevelik, ali vrlo značajan u okvirima hrvatskoga književnoga kruga koji se u preporodnoj epohi formirao u Istri (s Kvarnerskim otocima kao pokrajini u austrijskom

²⁹ Hrv. *Povijest Pule u svjetlu municipalnih ustanova do 1918. godine.*

³⁰ Revolucionarni pokret za ujedinjenjem Italije u 19. stoljeću.

dijelu Habsburške Monarhije).³¹ U Pulu dolazi 1890. i otvara odvjetnički ured – jedini hrvatski ured u Puli do 1900. Sudjelovao je i aktivno angažirao za osnivanje *Družbe Ćirila i Metoda*³² 1893., organiziranje *Istarske posujilnice*³³ i Narodnog doma 1908. Preuzeo je uredništvo hrvatskog lista *Naša sloga*³⁴ na materinskom jeziku. Postaje ban Hrvatske i Slavonije 1920. Sljedeće godine se povlači iz politike, a umire 1930.

12.2. Lovro Škaljer

Dr. Lovro Škaljer rodio se u Puli 1878., a nakon završenog školovanja radi kao odvjetnički pripravnik kod dr. Matke Laginje u Puli. Bio je jedan od urednika „Hrvatskog lista“ (1915. – 1918.). Laginja, s kojim je surađivao, upoznaje ga s idejama istarskog vijeća narodnog preporoda. Poznat je po tome što se borio za prava istarskih Hrvata. Odvažan, hrabar, pošten i iskren, Lovro Škaljer bio je vrlo popularan i cijenjen od strane Puljana. Široko obrazovan, odlično je poznao hrvatski, talijanski i njemački, u govoru i pismu. Zalagao se da Pula u sklopu Austro – Ugarske pripadne Državi SHS iz Zagreba. Progonom pučanstva Škaljer i njegova obitelj su evakuirani i odlaze u Pariz, a nakon toga u Suboticu. Ondje je nastavio s odvjetničkom karijerom i s objavljivanjem publicističkih radova.

13. FOTOGRAFI

13.1. Ludwig Luigi Mioni

Najugledniji rani istarski i prvi puljski fotograf, Ludwig Luigi Mioni, rođen je 1834. na Malom Lošinj. U vrijeme kada je Pula započela urbanistički razvoj kao glavna ratna mornarica pod zapovjedništvom viceadmirala Ferdinanda Maksimilijana, otvorio je svoj prvi stalni fotografski studio, u hotelu Ribolli na Piazzu Foro.

Kao prvi mornarički fotograf, uz odobrenje za snimanje puljske luke i brodove od strane *Mornaričkog odsjeka pri carskom Ministarstvu rata*, najčešće je snimao portrete u formatu

³¹ Klaić, Ž. (1997.), Dr. Matko Laginja kao političar u zagrebačkomu tisku dvadesetih godina, *Zbornik Društva za povjesnicu Klana : prilozi za povijest, kulturu i gospodarstvo*, svezak 3., Rijeka, str. 39.

³² Udruga za podupiranje razvoja hrvatskog i slovenskog školstva u Istri, utemeljena u Puli, 24. veljače 1893.

³³ Štedno - kreditna ustanova koja je počela je djelovati 1. listopada 1891., a pokrenuo ju je i vodio Matko Laginja.

³⁴ Prve novine u Istri na hrvatskom jeziku (1870. – 1915.). Počele su izlaziti u Trstu 1. lipnja 1870., a 1899. preselile su se iz Trsta. List je pokrenuo biskup Juraj Dobrila.

posjetnica, eksterijere i pejzaže. Njegova ostavština, u vidu fotografija, od velikog je značaja za grad Pulu, prvenstveno iz razloga što nam daje uvid u vrijeme u kojem je živio.

13.2. Alois Beer

Carsko – kraljevski i mornarički fotograf, Alois Beer, rođen je u Budimpešti 1840. Značajan je po tome što je uspio zabilježiti, na subjektivan način, panorame istarskih gradova i sela, kao i folklorističke motive svakodnevnog života krajem 19. i u prvim desetljećima 20. stoljeća. Godine 1896. dodijeljena mu je titula *Carskoga i kraljevskoga mornaričkog fotografa*, što je rado isticao na poleđini fotografija. Snimao je ratnu luku i brodove, Pomorski arsenal i brodogradilište, porinuće brodova te prizore iz života mornara. Bio je vrlo popularan diljem Monarhije, pogotovo nakon što je za prve panoramske fotografije nagrađen zlatnom medaljom za umjetnost i znanost. Mnoge puljske fotografije su objavljene kao poštanske razglednice. Najpoznatiji je njegov katalog krajolika i slika gradova iz 1910. te *Dopunski katalog* iz 1914., među kojima su bile 1380 fotografije s motivima Pule (mornarički sadržaj i gradski motivi). Umro je u Klagenfurtu 1916.

13.3. Richard Schuster

Austrijski topnički časnik Richard Schuster značajan je za Pulu po ostavštini vojničkog spomenara i foto – albuma. Tijekom njegova vojničkog života i služenja ratnoj mornarici, nastale su njegove prve fotografije koje su prikazivale svakodnevne aktivnosti časnika, vojnika te civila glavnih bojišnica. No, njegov značaj i veličina kao fotografa u ono doba leži u činjenici što prikazuje etnografske i vojne motive koji su jedini povijesni izvor za subjekte i lokalitete kojih više nema. Njegova fotomonografija *Iz fotoalbuma Richarda Schustera 1914.-1917.*, prikazuje puljsku svakodnevnicu, kao i vrijedne etnografske i kulturno - arheološke detalje iz Istre početkom i tijekom Prvog svjetskog rata, a koja se čuva u Sveučilišnoj knjižnici.

ZAKLJUČAK

Glavni cilj ovoga rada bilo je educirati, upoznati i osvijestiti druge o najznačajnijim predstavnicima grada Pule u doba Austro – Ugarske. Međutim, moramo se osvrnuti na

potvrđeni problem koji se pokazao prilikom izrade ovoga rada, a odnosi se na slabu uključenost gradskih vlasti u očuvanju kulturno – povijesne baštine austro – ugarske Pule. Odnosi se na nedovoljno priznanje značajnih predmeta (primjerice, spomen ploča), slabu educiranost u obliku školskog obrazovanja, derutne i napuštene zgrade i vile (osim izuzetaka), pri čemu je većina njih nekada predstavljala ponos i vrhunac arhitekture, a danas ih se nitko ne sjeća.

Također, moramo spomenuti da, iako postoji pregršt informacija vezano za austro – ugarsku Pulu (od Mornarice – do arhitekture), kao takva se ne odnosi na njezine najznačajnije predstavnike koji su živjeli u Puli i pridonijeli njezinom razvoju. Prilikom istraživanja za potrebe pisanja ovoga rada, autorica uočava nejednakost u dostupnosti informacija između zgrada i osoba, u smislu da su skromnije one koje se odnose na predstavnike tog doba te ima malo onih koje su prikupljene na jednome mjestu. Posljedice takvog uočavanja i razmatranja prilikom istraživanja dovode do spoznaje da postoje još mnogi zaslužnici i poznate osobe u Puli tog doba. No, zbog prevelikog obujma informacija, koje su morale biti skraćene, nezahvalno je reći da nisu našle mjesta u ovome radu. Autorica je, također, došla do zaključka da je austro - ugarski doprinos gradu Puli od velikog značaja, što, naravno, nitko ne osporava.

Potrebno je postaviti veći naglasak na one eminentne osobe bez kojih bi bilo vrlo teško razviti grad u ono doba, kakvoga ga poznajemo danas – od strane vlasti, udruga, školstva i sl. U suprotnom, posljedice bi mogle u budućnosti dovesti do zaborava ili još veće zapuštenosti fizičkih dokaza od onih kakve vidimo danas.

LITERATURA

Knjige:

1. *Arheologija i umjetnost Istre* (1988.), Pula, Arheološki muzej Istre.
2. Cvek, E., (2015. a), *Naredba br. 12, Pula u doba Austrije*, Pula, Histria Croatica C.A.S.H.
3. Buršić-Matijašić, K., Bertoša M., Perović B., et al (2016.), *Austrougarski mornarički zrakoplovni arsenal i mornaričke zrakoplovne postaje u pulskom akvatoriju*, u:*Iz povijesti pulske luke. Zbornik radova*, Pula, str. 192.-212.
4. Krizmanić, A., Matijašić, R., Bertoša, M., (2008.), *Stradarij grada Pule*, Pula, Histria Croatica.
5. Perović, B., (2006.), *Luka Pula austrougarskog doba (odsaj grada u zaljevu od 1850.-1919.)*, Pula, Lučka uprava Pula.

Web knjiga:

1. Bader, A., (2016.). *Katalog filantropije grada Pule*, Pula, Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva, preuzeto s: chrome-extension://oemmndcblbdoiebfnladdacbfmadadm/http://www.filantropija.hr/images/uploads/files/Filantropija_izlozba_katalog_FINALNI.pdf, (13. kolovoza 2018.).
2. Dubrović, E., (2011.), *Vojno-pomorska akademija u Rijeci 1866.-1914.*, Rijeka, Pomorski fakultet u Rijeci, 2011., preuzeto s: <https://issuu.com/rijekamgr/docs/p-fax-knjizica>, (15. rujna 2018.).
3. Đilas, M., (2004.), *Ville Münz u Puli, urbanističko-arhitektonska cjelina s početka 20. stoljeća*, Zbornik I. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti, Zagreb, Institut za povijest umjetnost, str. 153.-160., preuzeto s: chrome-extension://oemmndcblbdoiebfnladdacbfmadadm/https://www.ipu.hr/content/knjige/Zbornik-I-kongresa_153-160_Dilas.pdf, (13. rujna 2018.).
4. Gerometta, K., (2012.), "Pisma konzervatora": konzervatorsko djelovanje Pietra Kandra, *Histria: godišnjak Istarskog povijesnog društva*, svezak 2., Pula, str. 135.-146., preuzeto s: chrome-extension://oemmndcblbdoiebfnladdacbfmadadm/https://hrcak.srce.hr/file/160597, (17. rujna 2018.).

5. Gonan, L., (2014.), *Arhitektura austro - ugarske mornarice u Puli*, diplomski rad, Zagreb, Filozofski fakultet sveučilišta u Zagrebu, preuzeto s:
<http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/7052/1/Gonan%2C%20Lina.pdf>, (1. listopada 2018.).
6. Marković, J., (2006.), Pula - K.u.K. slika grada, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, svezak 30., Zagreb, str. 215.-228., preuzeto s:
chrome-
extension://oemmndcblldboiebfnladdacbfmadadm/https://www.ipu.hr/content/radovi-ipu/RIPU-30-2006-215-228-Markovic.pdf, (3. listopada 2018.).
7. Klaić, Ž., (1997.), Dr. Matko Laginja kao političar u zagrebačkomu tisku dvadesetih godina, *Zbornik Društva za povjesnicu Klana :prilozi za povijest, kulturu i gospodarstvo*, svezak 3., Rijeka, preuzeto s:
chrome-
extension://oemmndcblldboiebfnladdacbfmadadm/http://www.povjesnicaklana.com/Knjige/Zbornik%203.pdf, (25. kolovoza 2018.).
8. Žufić, G., (2016.), *Georg Ritter von Trap - "zaboravljeni puljanin"*, diplomski rad, Pula, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, preuzeto s:
<https://repositorij.unipu.hr/islandora/object/unipu:564/preview>, (5. listopada 2018.).

Članak iz elektroničkog časopisa:

1. Hina, (2014.), *Herman Potočnik Noordung, prvi svemirski arhitekt rođen u Puli*, Jutarnji list, preuzeto s:
<https://www.jutarnji.hr/kultura/art/herman-potocnik-noordung-prvi-svemirski-arhitekt-roden-je-u-puli/589807/>, (6. listopada 2018.).

Elektronički izvori:

1. Kalčić, M., (2014), *Pulska epizoda Jamesa Joycea*, preuzeto s:
<https://www.jergovic.com/ajfelov-most/pulska-epizoda-jamesa-joycea/>, (13. rujna 2018.).
2. Elizabeta Amaia Eugenija i Franjo Josip I, preuzeto s:
<http://www.ladylike.hr/vise/zabava-i-kultura/daylife/carica-sissi-936>, (25. kolovoza 2018.).
3. Wilhelm von Tegetthoff, preuzeto s:

- http://www.aeiou.at/aeiou.encyclop.t/t172645.htm;internal&action=_setlanguage.action?LANGUAGE=en, (29. kolovoza 2018.).
4. Maximilian Eichhain von Daublebsky, preuzeto s:
https://www.findagrave.com/memorial/184216032/maximilian-daublebsky-von_eichhain, (26. kolovoza 2018.).
 5. Viktor Klobučar – Rukavina od Bunića, preuzeto s:
<http://www.regionalexpress.hr/site/more/pomorski-arsenal-u-puli-1856.-1918.-20.-dio>, (16. rujna 2018.).
 6. Đuro Stipetić, preuzeto s:
<http://www.regionalexpress.hr/site/more/uro-stipeti-brodograditelj-i-profesor>, (17. rujna 2018.).
 7. Paul Kupelweiser, preuzeto s:
<https://www.istrapedia.hr/hrv/1924/kupelwieser-paul/istra-foto/>, (16. rujna 2018.).
 8. Josip Krmpotić, preuzeto s:
<http://www.regionalexpress.hr/site/more/kua-obitelji-krmpoti>, (15. rujna 2018.).
 9. Matteo Coceich, preuzeto s:
chrome-extension://oemmndcbldboiebfnladdacbfmadadm/http://www.filantropija.hr/images/uploads/files/Filantropija_izlozba_katalog_FINALNI.pdf, (15. rujna 2018.).
 10. Pietro Kandler, preuzeto s:
<https://www.istrianet.org/istria/illustri/kandler/index.htm>, (15. rujna 2018.).
 11. Lodovico Rizzi, preuzeto s:
<https://www.istrapedia.hr/hrv/3785/rizzi-lodovico/istra-foto/>, (15. rujna 2018.).
 12. Bernardo Benussi, preuzeto s:
<https://digilander.libero.it/arupino/benussiBernardo.html>, (14. rujna 2018.).

POPIS SLIKA

Slika 1. Elizabeta Amaia Eugenia i Franjo Josip I.	9
Slika 2. Wilhelm von Tegetthoff.....	11
Slika 3. Maximilian Eichhain von Daublebsky.....	14
Slika 4. Viktor Klobučar - Rukavina od Bunića	18
Slika 5. Đuro Stipetić	20
Slika 6. Paul Kupelwieser	23
Slika 7. Josip Krmpotić	25
Slika 8. Matteo Coceich	26
Slika 9. Pietro Kandler	29
Slika 10. Lodovico Rizzi.....	31
Slika 11. Bernardo Benussi	32

SAŽETAK

U radu se razmatraju najpoznatije ličnosti grada Pule koje su živjele u doba austro – ugarske vladavine. Priroda problema leži u očuvanju njihove ostavštine koja je diktirana od strane gradske vlasti, a koja je sve više podložna razaranju njihovih doprinosa i zaboravu njihovih imena. Cilj istraživanja jest proučiti najvažnije ličnosti tog doba, upoznati njihove posebnosti u vidu osobnih karakteristika te obuhvatiti one najzaslužnije na jednom mjestu. Plan čitavog rada sastoji se od trinaest glavnih poglavlja.

U prvom poglavlju osvrćemo se na same početke vladavine i njihove najzaslužnije predstavnike bitne za razvoj grada. Drugo poglavlje se odnosi na najznačajnije predstavnike ratne mornarice u činu admirala, viših časnika i mornaričkog zrakoplovstva. Znanstveno – istraživačka pomorska putovanja, kao treće poglavlje, govore o dva najznačajnija predstavnika te vrste i njihovom doprinosu znanstvenim istraživanjima prilikom pomorskih putovanja. Četvrto poglavlje vezano je za dva predstavnika inženjerstva koji su svojim radom pridonijeli brzom razvoju i usponu grada te prepoznatljivosti ratne luke u svijetu. Peto poglavlje se odnosi na istraživanja i doprinose u astronomiji, čiji su predstavnici zaslužni za prva svemirskih otkrića i svojim su radom, otkrićima i publikacijama doveli Pulu u sam vrh znanstveno – astronomskog kruga. Najplodonosniji arhitekti u Puli, čija se izdanja vide do danas, opisani su u šestom poglavlju koje donosi kratku skicu njihovih postignuća i arhitekturne savršenosti. Najznačajnije poduzetnike i njihove sposobnosti da prepoznaju ulogu u vidu vlastitih potencijala i ulaganja, opisujemo u sedmom poglavlju. Osmo poglavlje je posvećeno najpoznatijim puljskim dobrotvorima i donatorima koji su, kroz obrise vlastite ličnosti i suosjećanja, bez imalo sebičnosti, darovali gradu Puli velike vrijednosti. Deveto poglavlje se odnosi na književnost i najznačajnije predstavnike tog vremena koji su boravili u Puli kratko vrijeme, ali dovoljno da se do danas njima ponosimo. Deseto poglavlje govori o povjesničaru i arheologu koji je proučavao, istraživao te na kraju objedinio arheologiju, epigrafiju, povijest i zemljopis, kao i ostale grane koje su nam bitne za upoznavanje tog vremena kao i vremena prije austro – ugarske vladavine. Na uglednike grada Pule se osvrćemo u jedanaestom poglavlju, a oni su priznati od strane pučanstva i svojim su radom i pojavom utjecali na društvo. Dvanaesto poglavlje se odnosi na narodne preporoditelje kojima je najbitnija uloga bila da se očuva kulturno nasljeđe hrvatskog i slavenskog naroda. Trinaesto poglavlje završava se s najznačajnijim predstavnicima fotografije.

Ključne riječi: ličnosti, Austro – Ugarska, Pula, znanost, poduzetništvo, donacije, književnost, fotografija

SUMMARY

The paper studies the most well-known figures living in the city of Pula during the Austro-Hungarian rule. The essence of the issue lies in the preservation of their legacy, which is dictated by the city's authorities, but is increasingly subject to destruction of their contributions as their names are fading into oblivion. The purpose of the research is to study the most important figures of that time, to learn about their particularities in terms of personal characteristics, and to encompass the most deserving ones in one place. The paper is structured in thirteen main chapters.

The first chapter addresses the very beginnings of the Austro-Hungarian rule and their most meritorious representatives who were relevant for the development of the city. The second chapter relates to the most important Navy and Naval Aviation representatives holding the rank of admiral and high ranking officers. Marine scientific research, as the main topic of the third chapter, is addressed through its two most important representatives and their contribution to scientific research conducted during maritime journeys. The fourth chapter presents two engineers whose work contributed to rapid development and growth of the city and its global visibility as a major naval port. The fifth chapter refers to the research conducted in Pula and its contributions to astronomy, whose authors were particularly responsible for the first astronomical discoveries and their work, discoveries and publications positioned Pula among the highest rating cities in terms of science of astronomy. The most productive architects, whose works can still be seen throughout Pula, are presented in the sixth chapter outlining their achievements and architectural excellence. The most significant entrepreneurs and their ability to realise the importance of investing their own capabilities and resources are introduced in the seventh chapter. The eighth chapter is focused on the most well-known philanthropists and charitable donors who donated significant assets to the city of Pula, driven merely by their own sympathetic personality traits and compassion, without any selfishness. The ninth chapter refers to literature and its most important representatives of that time who resided in Pula briefly, and yet left a permanent legacy that we still take pride in. The tenth chapter elaborates on the historian and archaeologist who studied, researched and eventually linked archaeology, epigraphy, history, geography and other disciplines that are relevant for an understanding of those times as well as the times preceding Austria-Hungary's presence in the area. The most prominent citizens of the city of Pula are presented in the eleventh chapter, as people who were highly respected by the local inhabitants for their actions and contributions to the society. The twelfth chapter presents the national revivalists

whose most important role was to preserve the Croatian and Slavic folk cultural heritage. The thirteenth chapter concludes with the most important people in photography.

Keywords: figures, Austria–Hungary, Pula, science, entrepreneurship, donations, literature, photography

Iva Juričić, magistra engleskog jezika i prvostupnica njemačkog jezika